

memorii | jurnale

Stanca Scholz-Cionca este scriitoare, traducătoare, cercetătoare, specialistă în niponologie, fost profesor universitar. După studii superioare la Cluj, București și München, obține un doctorat (1990) și habilitare (1996) în limba și literatura japoneză, ambele la Universitatea din München. Predă studii japoneze (la Berlin, Oslo și Trier) mai bine de trei decenii. Publică monografii și studii despre teatrul japonez, de pildă prima monografie despre istoria teatrului Kyogen apărută în afara Japoniei. Editează mai multe antologii de proză scurtă și teatru nipon și traduce din japoneză în germană și română cărți semnate de Yasunari Kawabata, Yukio Mishima, Sei Shonagon și alții. Dintre publicațiile mai recente: *Căluț și primul lui dascăl. Din ucenicia principelui Carol al României*, despre rolul străbunicului ei, Ion Cionca, în familia regală (2022); traducerea și editarea *Jurnalului* din anul 1879 al înaintașului ei, compozitorul Ciprian Porumbescu, fratele străbunicii Mărioara (2023).

În cercetarea pentru această carte, Stanca Scholz-Cionca a studiat și a scos la lumină documente din arhive prea puțin explorate până acum, printre care New York Public Library, arhiva Muzeului Maryhill (statul Washington), mai multe fonduri de documente din Franța, unde Loïe Fuller și-a desfășurat mare parte din activitate, precum și scrisori mai puțin sau deloc cunoscute din arhive românești (unele traduse acum pentru prima oară), din bogata corespondență dintre dansatoare și regina Maria.

STANCA SCHOLZ-CIONCA

O PRIETENIE VECHĂ DE CÂND LUMEA,
ȘI ATÂT DE SPECIALĂ

REGINA MARIA
ȘI DANSATOAREA LOÏE FULLER

HUMANITAS

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Dragoș Dumitrescu, Veronica Dinu
Prelucrări digitale: Dan Dulgheru

Tipărit la Artprint

© HUMANITAS, 2025

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Cionca, Stanca
„O prietenie veche de când lumea, și atât de specială“:
Regina Maria și dansatoarea Loïe Fuller /
Stanca Scholz-Cionca. – București: Humanitas, 2025
Conține bibliografie

Index

ISBN 978-973-50-8801-9

929

94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194.

Nepoților mei

Luca, Julian, Ștefan, Paul, Lina și Alma

CUPRINS

Prolog.	9
Introducere: Două vedete moderne.	
Afinități și contraste.	19
„O seară în care mi-ai umplut inima de bucurie.“	
1902 – prima întâlnire.	42
„Senzația că te am în viața mea e un lucru de mare preț.“	
Intimitate și tensiuni – meandrele unei prietenii complicate. . .	67
„Într-o zi, prietenia noastră poate duce la ceva pentru țara mea.“ Acțiuni de caritate și propagandă pentru România.	95
„Pentru noi două, frumusețea însemna același lucru.“	
<i>Crinul vieții</i> la Opera din Paris (1920).	127
Incursiuni în cinematografie.	
Lungmetrajul <i>Crinul vieții</i> (1921) și alte încercări.	154
Turneul unei vedete regale.	
Loie Fuller și vizita reginei Maria în America (1926).	181
1927 – anul fatidic.	216
<i>Lumea întreabă</i> , ultimul proiect împreună.	235
Epilog.	253
<i>Note</i>	259
<i>Bibliografie selectivă</i>	283
<i>Indice selectiv de nume proprii</i>	289

PROLOG

În seara zilei de 2 iulie 1925, la Grand Palais din Paris, în cadrul Marii Expoziții a Artelor Decorative, are loc o reprezentație în onoarea suveranilor României. Pentru cuplul regal aflat în vizită de curtoazie, spectacolul de gală încheie o zi încărcată, în care regele Ferdinand și regina Maria au fost primiți cu onoruri militare la Palatul Élysée, au luat dejunul cu președintele Republicii și Prima Doamnă, au făcut un tur al Expoziției, poposind (potrivit ziarului *Le Figaro*) mai îndelung în sala românească, și au onorat apoi cu prezența lor o recepție a conțelui de Beaumont. Cronicarul cotidianului *Le Gaulois* comentează spectacolul nocturn pe prima pagină:

„Tocmai bătea miezul nopții când am pășit prin portalul întredeschis ca de o mână tainică. Trei șiruri de scaune erau aranjate în semicerc la poalele scării monumentale, ale cărei trepte largi erau acoperite de un voal albastru. Pe scaune ședeau în așteptare grupuri de invitați. Naosul modern, slab luminat luase proporții de catedrală măreață, oferindu-și cotloanele întunecate luciului blând al voalului, ca pentru o apoteoză de eroism și glorie... Într-adevăr, se pregătea aici apoteoza unei vieți! Portalul se deschise din nou, iar noi ne ridicăram de pe scaune, căci intra regina, însoțită de Majestatea Sa regele României și de Majestățile Lor regele și regina Greciei.

O femeie bondoacă, cu părul strâns sub o năframă cenușie ca de călugăriță, venită parcă de pe altă lume, ieși în întâmpinarea suveranilor.

— O, Loïe, i se adresă regina Maria, ce ne arăți astăzi?

Miss Loïe Fuller făcu un semn cu mâna:

— Haideți! Haideți, spuse Loïe Fuller din nou. Dați-i drumul!...

A pronunțat „haideți“ aproape răstit, ca și cum impulsul gândirii și al visurilor ei urma să se confrunte cu imensitatea spațiului, cu razele și lumina!... Și acea femeie bondoacă, aproape umilă, nițel încovoiată în fața publicului de regi, poeți, scriitori și artiști, înfăptui în fața noastră un miracol: ne oferi aieveya marea, mai că puteam s-o atingem cu degetul, împlânzind-o ca pe o fiară sălbatecă... Această femeie, o zână, o creatoare deprinsă să se joace cu focul, cu flăcările și culorile, ne oferi astăzi privesc valurile: iscă talazuri, unde noptatece ale mării, cu ritmurile, suflul și splendoarea lor! Un voal imens așternut peste treptele aurii, agitat de zeci de brațe ale dansatoarelor ascunse dedesubt, producea scântei ca de spumă biciuită de furtună – o viziune parcă stârnită de vânt sau de mâna lui Dumnezeu... Voalul curgător se învoluta, se prelingea, se ridica, se prăvălea iar și, potrivindu-și salturile la ritmurile refrenului monoton al pianului, ne ametea cu o liniște adâncă ce plutea peste vârtejul mișcării.

De sub năframa ei spălăcită, Loïe Fuller privea pe rând la cele două suverane: regina, îmbrăcată în alb din cap până-n picioare, și Marea pe de-a-ntregul albastră...

Apoi, îmbinând ca prin farmec zâmbetul celei dintâi cu surâsul celei de-a doua, marea imensă cu valurile ei mătăsoase se liniști, tremurând din treaptă-n treaptă către tronul improvizat, și, la urmă, se stinse, pe când în ochii noștri copleșiți de emoție rămânea doar un tremur ușor de undă azurie, stăvilită de o siluetă albă⁴¹.

Este vorba despre *La Mer immense*, un spectacol *son et lumière* pe muzică de Debussy, care îmbină dansul modern cu elemente de music-hall, spectacol creat de fosta dansatoare americană Loïe Fuller special pentru acel spațiu arhitectural – scara de onoare, *le grand escalier*, din Grand Palais, folosită de altfel în cadrul Expoziției pentru parade de modă și alte extravagante.

Reporterul observă că atenția publicului e dirijată subtil. În timp ce dansatoarele rămân invizibile sub voalul învolburat de mișcările lor ritmice, privirea spectatorilor se îndreaptă spre adevăratele protagoniste ale serii: coregraful Loïe Fuller și oaspetele de onoare, regina Maria. Scurta interacțiune a celor două femei sugerează o relație personală, intimă. Jurnalistul remarcă și tonul energetic, răstît al coregrafei, care urmărea cu ochi de regizor evoluția celor „două suverane” confruntându-se simbolic sub bagheta ei: marea învolburată – voalul albastru animat de trupa ei de balet – și silueta albă a reginei care parcă pune stavilă valurilor. Strălucirea rochiei albe și a diamantelor Mariei se integrează în simfonia coloristică a scenei, în timp ce regina își asumă cu grație rolul, ca pe un discret omagiu adus gazdei: „O, Loïe! Ce ne arăți astăzi?”

Încadrată de fiica Elisabeta, de soțul acesteia, George – cuplul regal al Greciei –, și de regele Ferdinand, Maria a României primește radioasă omagiile publicului ales pe sprânceană. Privește și este privită, e spectatoare și totodată protagonistă a reprezentației nocturne – o vedetă regală în Orașul-Lumină, unde a fost ovaționată pentru prima oară în 1919, când pledase convingător cauza țării ei la Conferința de pace, repurtând un succes diplomatic recunoscut în toată Europa. Reușise atunci să dea un chip României, să-și pună țara pe harta Europei, după cum nota ea însăși în jurnal. Farmecul și puterea ei de sugestie cuceriseră capitala Franței, de la o serie de înalți demnitari, începând cu președintele republicii, Raymond Poincaré, și temutul prim-ministru Clemenceau (poreclit „Tigrul”), până la reprezentanții presei. Însăși Colette, faimoasa scriitoare, contribuise la imaginea măgulitoare a Mariei în ochii parizienilor, descriind-o ca pe „o figură de pus pe prora vasului” și, fără îndoială, „cea mai desăvârșită

ambasadoare a României": „Ziua rămâne mohorâtă, dar regina Maria ne aduce lumina ei proprie: în luciul părului blond, limpezimea tenului ei incomparabil, ca de lapte, cu irizații trandafirii, în scăpărările ochilor autoritari, dar blânzi – e o prezență care îți taie respirația. [...] Vorba îi e vioaie, însoțită de gesturi grațioase, evocă imagini cuceritoare, folosește neologisme. Și, în același timp, se oferă fotografiilor, flash-urilor de magneziu, fără să se oprească din vorbit și vrăjit... E spirituală, ne anticipează întrebările prin libertatea fermecătoare a conversației ei”².

Aparițiile ulterioare ale reginei la Paris au întărit acea primă impresie. Pentru francezi, regina neînfricată, care îl sfidase pe kaizerul german în timpul războiului, era încurajatoarea și consolatoarea soldaților, sprijinitoarea nevoiașilor și a năpăstuiților, o vedetă regală inegalabilă într-o vreme în care tronurile europene se prăbușeau unul după altul. Orașul-Lumină o primea cu onoruri militare și decorații înalte (Marea Cruce a Legiunii de Onoare), ba chiar cu nostalgie după splendorile monarhiei apuse. În aclamațiile spontane – *Vive notre reine!* – se amesteca și admirația francezilor pentru prietena artelor, membră a Academiei Artelor Frumoase și a Societății de Literatură din Paris, scriitoare ce evolua cu dezinvoltură în saloanele aristocrației.

La gloria pariziană a reginei contribuise și Loïe Fuller, creatoarea spectacolului Mării. Se împlineau cinci ani de la realizarea primului lor proiect comun, premiera balletului *Crinul vieții*, coregrafiat de Fuller după basmul eponim al Mariei, cinci ani de când Maria și Loïe fuseseră ovaționate împreună în prestigioasa Opéra Garnier, într-un spectacol de pomină, consemnat chiar și de *The New York Times* pe prima pagină: „A fost cea mai splendidă seară

la Operă de mulți ani încoace, încă de dinainte de război⁴³. Reginei Maria, gala din 1925 îi trezea amintiri plăcute.

Pentru Loïe Fuller însă, spectacolul însemna mai mult decât atât. Întreaga Expoziție Internațională de Arte Moderne, Decorative și Industriale, care promova o nouă orientare estetică (numită mai târziu Art Déco), se referea explicit la un eveniment de anvergură de la cum-păna veacurilor: Marea Expoziție Universală din 1900, cu sigla ei artistică, Art Nouveau. Nu întâmplător, clădirea în care se desfășura baletul Mării era Grand Palais, care fusese construit special pentru acel târg ce atrăsese în capitala Franței milioane de vizitatori, ca apoteoză a modernismului, progresului tehnologic, colonialismului triumfător și globalizării rapide. În 1900, dansatoarea americană Loïe Fuller, poreclită *la fée électricité*, creatoarea dansurilor serpentină și a dansurilor luminoase, fusese vedeta supremă, ba chiar mascota Expoziției Universale și, în genere, a perioadei *fin de siècle*. La Expoziție, statuete reprezentând-o pe celebra *La Fuller* împodobeau nu numai fațada teatrului ei personal (Teatrul Loïe Fuller), construit în stil Art Nouveau pe aleea principală a târgului, ci și frontispiciul somptuosului Palais de la Danse. Chipul ei apărea multiplicat la nesfârșit pe afișe, modelat în sculpturi, basoreliefuri, bibelouri și o puzderie de produse comerciale și obiecte de uz casnic, care inundau piața.⁴ „Până și ministerele de pe Rive Gauche ne dau impresia de Loïe Fuller“, își amintea Paul Morand, care văzuse Expoziția cu ochi de adolescent.⁵

Între timp, Art Nouveau ieșise de mult din modă, iar Fuller încerca să-și reediteze triumful din tinerețe într-o lume devenită cu totul alta, într-un peisaj coregrafic impregnat deja de spiritul jazzului și marcat de dansurile provocatoare ale lui Josephine Baker. Pentru cei care

urmăriseră traseul dansatoarei Fuller, spectacolul *La Mer immense* apărea ca o sinteză târzie, un rezumat al întregii ei cariere, amintit ulterior ca „o viziune de neuitat, una dintre cele mai emoționante din câte ne-au încântat vreodată privirea”⁶. În elogiile presei se strecura o nuanță de nostalgie: „La sărbătoarea de la Grand Palais, Loïe Fuller a înfăptuit un miracol! Încă nu s-a subliniat destul de câtă ingeniozitate a fost nevoie pentru a compune acest număr, care ne-a dat o clipă iluzia unui talaz imens, revărsat peste scara de onoare, și ce impresie de frumusețe au trăit cei care au asistat la spectacol. Totuși, este recolta eforturilor ei de ani și ani la rând. Expoziția Artelor Decorative, care celebrează de fapt triumful luminii, consacră încă o dată geniul acestei femei ale cărei invenții au răscolit și vor răscoli în continuare arta scenei – în teatru și, mai ales, în music-hall [...]. Căci Loïe Fuller este o mare poetă, care creează o lume proprie din culori și mătăsurii”⁷.

Regina Maria înțelegea mai bine ca oricine altcineva din public însemnătatea momentului pentru Loïe Fuller, pe care o onora prin prezența grupului regal. Ea însăși aducea un omagiu prieteniei lor, o legătură care de aproape un sfert de veac sfida barierele sociale și convențiile protocolare, distanța geografică și timpul.

Într-adevăr, printre numeroasele relații personale ale reginei, care cuprindeau tot spectrul social, de la capete încoronate până la oameni de rând, prietenia cu dansatoarea Loïe Fuller ocupă un loc aparte, nu numai prin gradul de intimitate și frecvența comunicării, ci, mai ales, prin impactul pe care l-a avut asupra celor două protagoniste și asupra mediului lor. Această prietenie a modelat deopotrivă imaginea publică și profilul intim al fiecăreia, deși s-a păstrat mereu o doză de precauție, impusă, pe de o parte, de protocol și prudența politică, iar pe de altă

parte, de strategiile dansatoarei de a se eclipsa, vădite, de altfel, și în alternanța vizibil–invizibil din spectacolele ei.

Relația dintre cele două femei este amintită în monografiile și studiile dedicate fiecăreia dintre ele, dar de regulă ca o glosă biografică, prețuită pentru latura senzațională și anecdotică ori tratată în tiparele favoritismului regal. Până acum nu s-a scris nici un studiu care să o exploreze în toată complexitatea ei, să urmărească suișurile și coborâșurile, momentele de intimitate și conflict, temele de dialog și dispută, efectele și implicațiile pentru ambele protagoniste și mediile lor.

De aici s-a născut impulsul cărții de față, care urmărește interacțiunea celor două femei de-a lungul anilor și investighează modurile și domeniile în care s-a manifestat. Susținem că Fuller a influențat atât imaginea publică a reginei în diferite contexte, cât și evoluția acesteia ca autoare de literatură, scenaristă de film, memorialistă și jurnalistă, ba chiar colecționară de artă. Loie Fuller a sprijinit mereu ambiția Mariei de a se impune în mai multe domenii, nevoia de a străluci pe plan internațional în cele mai diferite medii. Ani de-a rândul i-a fost reginei admiratoare înflăcărată, parteneră de discuție, confidentă și consolatoare în clipele grele și, totodată, o îndrumătoare neobosită, de multe ori autoritară și prea adesea pisăloagă.

Dar are izbânzi în palmares: a făcut propagandă pentru regină și pentru țara acesteia – în America, la Londra și la Paris –, a câștigat pentru cauza României persoane importante, a pornit și a sprijinit opere de caritate pentru țara lovită de război. Multe dintre inițiativele reginei, începând cu actele de caritate și până la ambițiile ei în literatură, arte dramatice și cinematografie, au reușit și datorită strădaniilor dansatoarei.

E drept că apropierea de Fuller a expus-o pe regină și la critici care au dăunat imaginii ei publice. În mare parte, presa negativă, care, la un moment dat, o acuza pe suverana României de cupiditate și ambiții actoricești, a fost provocată de urzilele utopic-materialiste ale prietenei care încerca să-i inoculeze metode de showbiz. Pe de altă parte, fără aportul lui Loïe, periplul reginei în America – poate cel mai amplu proiect de „vedetizare” a regalității înainte de al Doilea Război Mondial – nu s-ar fi realizat.

La rândul ei, dansatoarea a profitat din plin de prietenia și protecția reginei. Anumite inițiative ale ei ca mediatore în transferuri culturale, ca și unele demersuri ale ei în cercuri diplomatice și îndeobște în înalta societate de la Paris, Londra sau din America ar fi fost imposibile fără sprijinul reginei, fără scrisorile de recomandare ori drepturile de copyright oferite cu atâta larghețe de ea.

Dincolo de dezvăluirea acestor efecte pragmatice, urmărirea relației dintre două personalități atât de puternice și atât de diferite oferă perspective inedite în împletitura fină a societății în prima fază de globalizare rapidă. În lumina prieteniei dintre cele două, ideea de regalitate apare în acest colț de sud-est al Europei când fragilă și vulnerabilă, când un garant de stabilitate. În istoria României, regina Maria a întrupat pentru scurt timp împlinirea națională în ipostaza ei triumfală.

Pentru cartea de față am consultat o serie de monografii și studii, ca și presa vremii (în parte digitalizată). Am acordat însă prioritate surselor primare păstrate în diverse arhive din Europa și America: documente video și audio (arhive de fotografii, filme, înregistrări radio), dar mai ales corespondența voluminoasă a protagonistelor și textele lor autobiografice, pe care le-am confruntat cu mărturiile ale contemporanilor.